

РАСПРОСТРАЊЕНОСТ ИМОРАЛА У СТАВОВИМА УЧЕНИКА И СТУДЕНАТА ПРЕМА ШКОЛСКИМ ПРЕСТУПИМА

Ивана Перуничих и Јован Мирић*

Институт за ментално здравља, Филозофски факултет, Београд

Апстракт. Циљ нашег истраживања био је да испитамо распрострањеност иморала у ставовима ученика према школским преступима и да утврдимо да ли се интензитет одобравања школских преступа мења са узрастом. Истраживање је спроведено на територији Србије и обухватило је 11 основних школа, 12 средњих школа и гимназија и два факултета; укупан број испитаника је 1847 (узорак је по полу скоро уједначен). Сви испитаници попунили су Скалу школских преступа, конструисану за потребе истраживања, која је показала задовољавајућу поузданост. Испитали смо ставове према преписивању, бежању са часова, шапутању, фалсификовању школске документације, рационализацији насиља према професорима, миту и корупцији, школском непотизму, као и општи став према школским преступима. Резултати указују да велики број испитаника одобрава школске преступе; највише се одобрава преписивање и шапутање. Нађене су и значајне узрастне разлике у одобравању школских преступа: развојна линија одобравања свих преступа је прилично уједначена и показује да ученици 4. разреда основне школе најмање одобравају школске преступе, следе ученици 6. разреда. У седмом разреду почиње да расте одобравање већине школских преступа, овај тренд се наставља и расте у 8. разреду, затим у првом и другом разреду средње школе. У трећем разреду средње школе почиње одобравање поново да пада и тај тренд пада наставља се у 4. разреду и на факултету.

Кључне речи: школски преступи, иморал, школски узраст, скала ставова.

Обичним посматрањем збивања у нашим школама и на факултетима може се приметити да се велики број ученика и студената не понаша на начин који се од њих очекује и да се оглушивање о правила која налаже школски систем у данашње време доживљава као нешто нормално и очекивано, чак и препоручено. Појаве као што су преписивање, бежање са часова, предавање туђих радова као својих, куповина оцена и диплома, као и многи други облици варања чији је циљ долажење до позитивних оцена на што лакши начин, чини се као да су замениле место посвећеном учењу ради стицања знања и вештина као основних и при-

* E-mail: perunicic@beotel.rs

марних вредности због којих би се требало школовати. Ширење ових појава међу ученицима допринело је и развоју једног новог „бизниса“, а то је писање радова за новац. Рекламе за ову делатност могу се наћи на зидовима скоро свих образовних институција, али се могу наћи и путем интернета (нпр. www.seminarskirad.com). Без обзира што нека инострана истраживања показују да они који преписују и варају имају нижи успех од оних који то не чине (Bunn, Caudill & Gropper, 1992), чињеница је да они добијају веће оцене од заслужених, што озбиљно може да доведе у питање вредност данашњих диплома, школског система и кадрова које школа обучава. Једно домаће старије истраживање показало је да школске оцене имају добру предиктивну вредност оцена на факултету (Smiljanić, 1977). Данас би се ово могло довести у питање: „Да ли средњошколске оцене предвиђају успех на студијама или, ако и предвиђају, да ли заправо предвиђају истовремено и исте начине долажења до оцена, на пример, путем различитих облика варања?“

У једном истраживању спроведеном у Русији, Америци, Холандији и Израелу коришћена је следећа дилема: ученик Ц је пријавио да је ученик Б преписивао на тесту од ученика А који је дао сагласност да се од њега препише (Magnus *et al.*, 2002). Од испитаника је тражено да евалуирају став сва три ученика. Утврђено је да постоје културолошке разлике. Руси су највише одобравали преписивање, а генерално је добијено да ученици средњих школа највише одобравају преписивање, мање од њих студенти, а најмање последипломци.

Чињеница да дуже живимо у периоду поремећених вредности и критеријума – у коме се не цене довољно вредности као што су правда, поштење, знање и рад, могла би бити узрок оваквих промена код ученика, посебно стога што су такве изокренуте вредности прожеле и оне друштвене институције које су непосредније повезане са децом и младима. Истраживања показују да и у институцијама попут судства, здравства, школства и др. постоји велика корупција и да је велики број грађана био приморан да даје мито да би остварио своја лична права (Antonić *i sar.*, 2001). Просвета такође није поштеђена поменутих проблема. У многим западним земљама постоје јасни садржински принципи по којима ученици морају да се понашају у школама. Ти принципи су названи „академски кодекс части“ и ученици их потписују и обавезују се како ће се понашати (видети, на пример, кодекс: *The undergraduate student: academic code of honor*, 2005). У нашем школском систему имамо проблем са садржинским принципима, јер су они више усмено изречени као дужности, при чему не постоје јасне смернице за поступање у случају кршења правила, већ то већином зависи од школе, па и од

професора појединачно. Још 1988. године Пантић је говорио о вредносном шоку (Pantić, 1990), показавши да су се вредносне оријентације младих промениле на горе за само десет година. Показано је и да грађани ситна чашћавања не сматрају више корупцијом (Mihajlović i sar., 2000).

Због свега наведеног аутори су дошли на идеју да испитају шта ученици мисле о школским преступима и како се ставови о школским преступима мењају са узрастом. Ова идеја се родила 2002. године на предмету Развојна психологија 2 (на Одељењу за психологију Филозофског факултета у Београду), када је конструисана прва верзија скале ставова према школским преступима. Од тада је скала прошла неколико ревизија које су проистекле из резултата емпиријских провера. Садашња верзија скале мери ставове о следећим преступима: преписивање, бежање са часова, шапутање, фалсификовање школске документације, рационализација насиља према професорима, мито и корупција, школски непотизам, као и општи став према школским преступима.

Одобравање оваквих преступа називамо иморалом, тј. кршењем моралних правила, што значи да ми сматрамо да наш предмет испитивања спада у домен морала, а не изван њега. Реч „иморал“ спада у основни речник етике, у коме означава негативно морално оријентисање (за разлику од речи „аморал“ која означава индиферентност према моралу). Иморал би се, отуда, на нивоу понашања састојао у кршењу моралних норми, док би се на нивоу ставова – а то је оно што наш инструмент мери – испољавао у виду одобравања негативних поступака и пракси, односно преступа.

Морал је важно разликовати од карактеристичних облика понашања које прописује одређена култура и које спада у домен друштвених конвенција. Према Туриелу (Turiel, 1983: 34) конвенције су „бихејвиоралне униформности које усклађују интеракције појединаца унутар друштвеног система“ и у њих спадају обичаји, навике, и остали облици понашања карактеристични за једну културу или друштвену заједницу. Морал се од друштвених конвенција разликује по томе што универзално важи за све људе, безличан је (није заснован на личним преференцијама појединца), обавезан је за сваког. Ако узмемо у обзир да сви преступи према којима испитујемо ставове представљају неку врсту преваре, биће јасно да се налазимо у подручју морала, а не конвенција. Међутим, једна од особености конвенција састоји се у томе да оне почивају на сагласности људи у погледу њиховог важења, док морал – односно да би неки скуп правила био морал – не захтева такву сагласност. Да ли то онда значи да наш предмет проучавања спада у конвенције? Не значи. Наиме, то што те облике преваре одобрава велики број људи нема

за последицу њихово сврставање у област конвенција, него доводи до тога да се то одобравање онда назива (и)моралом.

Исто то можемо казати и на други начин. Реч „морал“ се може употребити класификационо (па онда имамо разлику између моралног и ванморалног) и вредносно (када имамо разлику између моралног и неморалног) (Mirić, 2008). Чињеница да значајан проценат људи одобрава кршење неких правила није само по себи релевантно за класификационо одлучивање (да ли то спада у морал или је ван њега), колико је важно за вредносно. Укратко, са класификационе стране предмет нашег испитивања спада у морал, док са вредносне стране имамо права да га назовемо иморалом.

Одлучили смо се да испитујемо иморал у мишљењу ученика о школским преступима, не бавећи се непосредно понашањем, тј. не бавимо се откривањем објективних параметара учесталости преступничког понашања. Изабрали смо домен мишљења, односно ставова, јер нам се чинио важнијим из следећих разлога. Прво, иза оног што се опажа као иморално понашање не мора обавезно да стоји и иморално оправдавање таквог понашања. Праћењем иморалног мишљења можемо пре да предвидимо како ће се неко понашати када се за такво понашање створе подобни услови (Mirić, 2001). Кршење школских правила може бити условљено и различитим ситуационим чиниоцима који, ако већ не пружају оправдање, онда свакако јасно предочавају да понашање које одступа није хомогено: оно које је условљено спољним околностима веома се разликује од оног које проистиче из измењеног става, односно мишљења. Да бисмо могли да прогласимо да је неко иморалан, није довољно да знамо само његове поступке, већ је неопходно да узмемо у обзир и његове ставове.

С обзиром на то да је испитивање одобравања школских преступа под снажним утицајем давања социјално пожељних одговора, у конструкцији скале служили смо се моделом скале аморалности Кнежевића (Knežević, 2003). Ставке смо формулисали тако да се охрабрује оправдавање школских преступа, што олакшава онима који иначе одобравају преступе да се са њима и сложе. Истраживањима је показано да овако формулисане ставке знатно умањују могућност давања социјално пожељних одговора на скали аморала чак и у експерименталним ситуацијама када се испитаницима изричито налаже да се представе у социјално најпожељнијем светлу (Peruničić & Knežević, 2007; Peruničić, 2009). Циљ нашег истраживања био је да испитамо распрострањеност иморала у ставовима према школским преступима и да утврдимо да ли се интензитет одобравања школских преступа мења према школском узрасту.

Метод

Процедура. Истраживање је спроведено у периоду од 2008. до 2010. године. Просечно трајање попуњавања скале било је око 20 минута. Ученици су скалу попуњавали у току своје редовне наставе уз присуство испитивача које су, поред аутора истраживања, чинили и студенти психологије. Професори су за време трајања тестирања били ван учионица. Тестирање је било анонимно. Скала је конструисана на начин да је блиска деци тако да се могла применити и у популацији ученика четвртог разреда основне школе. Скала је била прилагођена свим узрасним нивоима. Садржај ставки био је исти за све испитанике, једино је именица професор била замењена речју наставник и учитељ у зависности од школског узраста. Такође, именице час и контролни у верзији скале за студене биле су замењене речима вежбе и испит.

Узорак. У истраживању је учествовало 1847 испитаника. Узорак је по полу био скоро уједначен (54.1% испитаника било је женског пола, а 45.9% испитаника чиниле су особе мушког пола). Истраживање је спроведено на територији Србије и обухватило је 11 основних школа, 12 средњих школа и гимназија и 2 факултета. Истраживање је реализовано у следећим местима: Београд (централне општине и предграђа), Бор, Горњи Милановац, Пирот и Ужице; обухваћена су следећа села: Котража, Слатина и Заблаће. У Табели 1 описана је величина узорка према школском узрасту.

Табела 1: Опис узорка према школском узрасту

	Основна школа				Средња школа				Факултет
Разреди	4	6	7	8	1	2	3	4	
Број испитаника	149	148	324	176	251	193	298	188	120
Пол: мушко/женско	70/79	86/62	169/155	88/88	98/150	80/113	106/192	81/107	67/53

Инструмент. За мерење распрострањености иморала у ставовима према школским преступима свим испитаницима је задата Скала школских преступа коју су конструисали аутори овог рада. Састоји се од 61 петостепене ставке Ликертовог типа (од 1 – уопште се не слажем до 5 – потпуно се слажем) које су подељене у 8 супскала које мере иморал у ставовима према појединачним врстама преступа. Следи опис супскала, примери ставки и вредност Кронбаховог алфа-кофицијента поузданости добијеног на испитиваном узорку:

1. *Преписивање*: високо вредновање преписивања као начина долажења до оцена и ниподашатвање поштеног начина долажења до знања (пример: Није важно да ли је неко до добре оцене дошао преписујући, важно је само да буде задовољан). Садржи 6 ставки; $\alpha = 0,750$.

2. *Бежање са часова*: став да је присуствовање часовима непотребно губљење времена и да треба побећи са часа када год се за то укаже прилика (пример: Паметна особа не седи на свим часовима него се снађе за оправдање). Садржи 13 ставки; $\alpha = 0,874$.

3. *Шапутање*: процењивање вредности пријатељства преко лојалности у шапутању; негативан став према онима који не сарађују у шапутању (пример: Друг који не би шапнуо свом другу и није прави друг). Садржи 8 ставки; $\alpha = 0,742$.

4. *Фалсификовање школске документације*: оправдавање преправљања оцена у дневнику, фалсификовања рукописа и лекарских оправдања (пример: Зашто не преправити оцену у дневнику ако си сигуран да нећеш бити ухваћен?). Садржи 5 ставки; $\alpha = 0,785$.

5. *Рационализација насиља према професорима*: оправдавање агресивних тенденција према наставницима, поништавање наставничког ауторитета (пример: Сваки наставник који и због најмање ситнице зивка родитеље, заслужује да буде научен памети). Садржи 4 ставке; $\alpha = 0,687$.

6. *Мито и корупција*: оправдавање плаћања и подмићивања за оцену преко обезвређивања вредности знања и пројекцију иморала искључиво на оне који примају мито (пример: Данас људи купују и факултетске дипломе, па зашто замерити некоме ко плати у школи за једну оцену). Садржи 10 ставки; $\alpha = 0,838$.

7. *Школски непотизам*: оправдавање долажења до оцена путем личних контаката и познанстава са наставницима, такође кроз обезвређивање вредности знања и општи став да је најкорисније што лакше проћи у школи (пример: Данас када сви користе везе, луд је онај који не искористи своје познанство са наставником да поправи своје оцене). Садржи 7 ставки; $\alpha = 0,801$.

8. *Општи став према школским преступима*: општи позитиван став према школском иморалу, обезвређивање вредности поштења и знања (пример: Поштење треба чувати за пријатеље, а у школи ствари стоје другачије). Садржи 8 ставки; $\alpha = 0,786$

Резултати

Статистичка анализа. За опис резултата користили смо дескриптивну статистику, а за утврђивање постојања значајних разлика на појединач-

ним супскалама Скале школских преступа у односу на школски узраст користили смо Каноничку дискриминациону анализу. Скала школских преступа је скорована на такав начин да је укупан скор свих супскала дељен са укупним бројем ставки које одређену супскалу, тако да је за све скале распон скорова уједначан од 1 (минималан скор) до 5 (максималан скор). У Табели 2 дата је дескрипција резултата по појединачним преступима повезана са школским узрастом.

Табела 2: Дескрипција резултата по појединачним преступима и школски узраст

Школски узраст	Преписивање		Бежање		Шапутање		Фалсификовање		Насиље		Мито и корупција		Непотизам		Општи став	
	АС	СД	АС	СД	АС	СД	АС	СД	АС	СД	АС	СД	АС	СД	АС	СД
4. раз. ОШ	2.64	.969	1.88	.884	2.76	.994	1.75	1.016	2.08	.953	1.97	.862	2.30	.967	2.38	1.960
6. раз. ОШ	3.23	.965	2.51	1.028	3.53	.853	2.31	1.187	2.57	1.095	2.29	.969	2.78	.945	2.95	1.024
7. раз. ОШ	3.45	.837	2.65	.829	3.59	.604	2.38	1.052	2.74	1.016	2.48	.760	2.77	.999	2.81	.829
8. раз. ОШ	3.57	.943	3.12	1.010	3.64	.906	3.00	1.169	3.05	1.163	2.73	1.12	2.98	1.074	3.12	1.036
1. раз. СШ	3.52	.821	2.97	.912	3.41	.819	2.80	1.026	2.86	1.013	2.61	.993	2.91	.947	2.96	.907
2. раз. СШ	3.65	.792	2.96	.888	3.59	.762	2.62	1.116	2.78	1.034	2.37	.936	2.78	.925	3.06	.848
3. раз. СШ	3.31	.841	2.62	.798	3.42	.702	2.29	1.005	2.62	.974	2.31	.758	2.42	.900	2.61	.799
4. раз. СШ	3.38	.800	2.73	.852	3.45	.744	2.40	1.020	2.57	.961	1.85	.796	2.30	.923	2.81	.874
Факултет	2.91	.880	2.53	.715	2.99	.838	2.21	.918	2.52	.841	2.11	.865	2.38	.916	2.54	.881
Укупно	3.35	.903	2.69	.928	3.42	.819	2.44	1.101	2.67	1.035	2.34	.922	2.64	.986	2.81	.917

Распрострањеност иморала у ставу према преписивању и школски узраст

На основу дистрибуције скорова распрострањености иморала у ставовима према преписивању (за цео узорак АС=3.35; СД=.903; медијана=3.33) можемо закључити да расподела прати скоро нормалну расподелу; 22.8% испитаника има средње скорове изнад 4 и више, а 9.2% испитаника има средње скорове 2 и мање. На основу Каноничке дискриминационе анализе изолована је значајна каноничка функција која раздваја различите школске узрасте ($r=0.303$; Wilks' Lambda=0.908; $\chi^2=176.258$; $p < 0,000$). На основу положаја групних центроида (Табела 3) види се следећи тренд расподеле резултата по школском узрасту: најмање одобравају преписивање ученици четвртог разреда ОШ и студенти, затим ученици 6. разреда ОШ. Ученици 7. разреда више од њих одобравају преписивање, а ученици 8. разреда још више, као и ученици првог разреда средње школе. Преписивање највише одобравају ученици 2. разреда средње школе, да би након тог узраста одобравање преписивања почело да опада.

На основу дистрибуције скорова распрострањености иморала у ставовима према бежању (за цео узорак АС=2.69; СД=.928; медијана=2.62) можемо закључити да расподела прати скоро нормалну распо-

делу; 11.7% испитаника има средње скорове изнад 4 и више, а 26.6% испитаника има средње скорове 2 и мање.

Табела 3: Групни центроиди, школски узраст и каноничка функција става према преписивању

Школски узраст	Каноничка функција
4. разред ОШ	-.815
6. разред ОШ	-.138
7. разред ОШ	-.126
8. разред ОШ	.261
1. разред СШ	.207
2. разред СШ	.355
3. разред СШ	-.038
4. разред СШ	.037
Факултет	-.501

На основу Каноничке дискриминационе анализе било је могуће изоловати значајну каноничку функцију која раздваја различите школске узрасте ($r=0.332$; Wilks' Lambda=0.890; $\chi^2=211.529$; $p<0.000$). Положај групних центроида (Табела 4) на овој функцији указује да ученици 4. разреда ОШ имају најниже скорове на одобравању бежања. После њих су ученици 6. разреда и студенти. Ученици 7. разреда и 3. и 4. разреда средње школе имају отприлике подједнак положај на овој функцији. Бежање са часова највише одобравају ученици 8. разреда ОШ, 1. и 2. разреда средње школе.

Табела 4: Групни центроиди, школски узраст и каноничка функција става према бежању са часова

Школски узраст	Каноничка функција
4. разред ОШ	-.925
6. разред ОШ	-.210
7. разред ОШ	-.044
8. разред ОШ	.495
1. разред СШ	.318
2. разред СШ	.305
3. разред СШ	-.078
4. разред СШ	.042
Факултет	-.182

*Распрострањеност иморала у ставу
према шапутању и школски узраст*

На основу дистрибуције скорова распрострањености иморала у ставовима према шапутању (за цео узорак $AC=3.42$; $SD=.819$; медијана= 3.50) можемо закључити да расподела прати скоро нормалну расподелу са закривљењем у десно; 29.8% испитаника има средње скорове 4 и више, а 6.7% испитаника има средње скорове 2 и мање. На основу Каноничке дискриминационе анализе изолована је значајна каноничка функција која раздваја различите школске узрасте ($r=0.302$; Wilks' Lambda= 0.909 ; $\chi^2=174.764$; $p<0.000$). Најниже скорове на овој функцији (Табела 5) имају ученици 4. разреда ОШ и студенти. Највише скорове имају ученици 8. разреда ОШ, другог разреда средње школе и 7. разреда ОШ.

*Табела 5: Групни центроиди, школски узраст
и каноничка функција става према шапутању*

Школски узраст	Каноничка функција
4. разред ОШ	-.846
6. разред ОШ	.138
7. разред ОШ	.217
8. разред ОШ	.287
1. разред СШ	-.007
2. разред СШ	.221
3. разред СШ	.001
4. разред СШ	.043
Факултет	-.541

*Распрострањеност иморала у ставу
према фалсификовању школске документације и школски узраст*

На основу дистрибуције скорова распрострањености иморала у ставовима према фалсификовању школске документације (за цео узорак $AC=2.44$; $SD=1.101$; медијана= 2.20) можемо закључити да је расподела закривљења у лево; 13.2% испитаника има средње скорове 4 и више, а 45.8% испитаника има средње скорове 2 и мање. На основу Каноничке дискриминационе анализе изоловали смо значајну каноничку функцију која раздваја различите школске узрасте ($r=0.286$; Wilks' Lambda= -0.918 ; $\chi^2=156.582$; $p<0.000$). Најниже скорове на овој функцији (Табела 6) имају ученици четвртог разреда ОШ и студенти, затим ученици 6. разреда ОШ и трећег разреда средње школе. Највише скорове имају ученици 8. разреда ОШ и првог и другог разреда средње школе.

Табела 6: Групни центроиди, школски узраст и каноничка функција става према фалсификовању школске документације

Школски узраст	Каноничка функција
4. разред ОШ	-.658
6. разред ОШ	-.127
7. разред ОШ	-.056
8. разред ОШ	.531
1. разред СШ	.338
2. разред СШ	.171
3. разред СШ	-.149
4. разред СШ	.045
Факултет	-.220

Распрострањеност иморала у ставу према рационализацији насиља према професорима и школски узраст

На основу дистрибуције скорова распрострањености иморала у ставовима према рационализацији насиља према професорима (за цео узорак $AC=2.67$; $SD=1.035$; медијана=2.50) можемо закључити да расподела прати скоро нормалну расподелу са закривљењем у лево; 15 % испитаника има средње скорове изнад 4, а 34.2% испитаника има средње скорове 2 и мање. На основу Каноничке дискриминационе анализе изолована је значајна каноничка функција која раздваја различите школске узрасте ($r=0.223$; Wilks' Lambda=0.950; $\chi^2=93.338$; $p < 0.000$). Најниже скорове на овој функцији (Табела 7) имају ученици четвртог разреда ОШ и студенти. Највише скорове имају ученици 8. разреда ОШ и првог разреда средње школе.

Табела 7: Групни центроиди, школски узраст и каноничка функција става према рационализацији насиља према професорима

Школски узраст	Каноничка функција
4. разред ОШ	-.589
6. разред ОШ	-.097
7. разред ОШ	.070
8. разред ОШ	.377
1. разред СШ	.190
2. разред СШ	.107
3. разред СШ	-.056
4. разред СШ	-.103
Факултет	-.148

*Распрострањеност иморала у ставу
према миту и корупцији и школски узраст*

На основу дистрибуције скорова распрострањености иморала у ставовима према миту и корупцији (за цео узорак $AC=2.34$; $CD=.922$; медијана= 2.20) можемо закључити да је расподела закривљена у лево; 6.7% испитаника има средње скорове изнад 4, а 44.9% испитаника има средње скорове 2 и мање. На основу Каноничке дискриминационе анализе изоловали смо значајну каноничку функцију која раздваја различите школске узрасте ($r=0.281$; Wilks' Lambda= 0.921 ; $\chi^2=150.342$; $p<0.000$). Најниже скорове на овој функцији (Табела 8) имају ученици 4. разреда средње школе, 4. разреда ОШ, а затим студенти. Највише скорове имају ученици 8. разреда ОШ и 1. разреда средње школе.

Табела 8: Групни центроиди, школски узраст и каноничка функција става према миту и корупцији

Школски узраст	Каноничка функција
4. разред ОШ	-.416
6. разред ОШ	-.049
7. разред ОШ	.166
8. разред ОШ	.444
1. разред СШ	.307
2. разред СШ	.038
3. разред СШ	-.035
4. разред СШ	-.547
Факултет	-.261

*Распрострањеност иморала у ставовима
према школском непотизму и школски узраст*

На основу дистрибуције скорова распрострањености иморала у ставовима према школском непотизму (за цео узорак $AC=2.64$; $CD=.986$; медијана= 2.57) можемо закључити да расподела прати скоро нормалну расподелу са закривљењем у лево; 11.4% испитаника има средње скорове изнад 4, а 31.3% испитаника има средње скорове 2 и мање.

На основу Каноничке дискриминационе анализе изоловали смо значајну каноничку функцију која раздваја различите школске узрасте у односу на школски непотизам ($r=0.251$; Wilks' Lambda= 0.937 ; $\chi^2=118.394$; $p<0.000$). Најниже скорове на овој функцији (Табела 9) имају ученици четвртог разреда основне и средње школе, студенти и ученици 3. разреда средње школе. Највише скорове имају ученици 8. разреда ОШ и првог разреда средње школе.

Табела 9: Групни центроиди, школски узраста и каноничка функција става према непотизму

Школски узраст	Каноничка функција
4. разред ОШ	-.358
6. разред ОШ	.143
7. разред ОШ	.134
8. разред ОШ	.358
1. разред СШ	.278
2. разред СШ	.142
3. разред СШ	-.235
4. разред СШ	-.358
Факултет	-.279

Распрострањеност иморала у општем ставу према преступима и школски узраст

На основу дистрибуције скорова распрострањености иморала у ставовима према општем ставу према преступима (за цео узорак $AC=2.81$; $SD=.917$; медијана= 2.75) можемо закључити да расподела прати скоро нормалну расподелу; 12.3% испитаника има средње скорове 4 и више, а 22.8% испитаника има средње скорове 2 и мање. На основу Каноничке дискриминационе анализе изоловали смо значајну каноничку функцију која раздваја различите школске узрасте ($r=0.234$; Wilks' Lambda= 0.945 ; $\chi^2=102.383$; $p < 0.000$). Најниже скорове на овој функцији (Табела 10) имају ученици четвртог разреда ОШ и студенти, затим ученици трећег разреда средње школе. Највише скорове имају ученици 8. разреда ОШ и другог разреда средње школе.

Табела 10: Групни центроиди, школски узраст и каноничка функција општег става према школском иморалу

Школски узраст	Каноничка функција
4. разред ОШ	-.480
6. разред ОШ	.158
7. разред ОШ	.000
8. разред ОШ	.340
1. разред СШ	.163
2. разред СШ	.278
3. разред СШ	-.222
4. разред СШ	-.005
Факултет	-.310

Дискусија

Резултати нашег истраживања указују да велики број испитаника одобрава школске преступе (вредност медијане ни за један преступ није испод 2). Анализа расподеле фреквенци по ставкама и испитаницима указује да скоро сви испитаници оправдавају школски преступ у некој ситуацији. Ако узмемо у обзир чињеницу да испитивање школских преступа на часу, који се иначе кажњавају, засигурно прати проблем давања социјално пожељних одговора, онда је права слика можда још и неповољнија. Проблем социјалне пожељности одговора покушали смо да разрешимо упутством које смо дали на почетку испитивања (којим смо обезбедили анонимност испитаника, као и то да резултати неће бити показани наставницима) и формулацијом тврдњи које говоре позитивно о преступима, што олакшава слагање са тврдњом онима који се ионако слажу са преступима. Налаз да преписивање и шапутање одобрава скоро трећина узорка, тј. да имају средње скорове 4 и изнад говори да је позитиван став о овим појавама толико раширен да су многи лишени дилеме да ли је оправдано то чинити или није. За њих то уопште нису преступи. Налаз да се најмање одобрава фалсификовање школске документације, рационализација насиља према професорима, мито и корупција и школски непотизам може бити последица управо овога што смо рекли. Наиме, кршење неких школских правила постало је готово ђачка институција, „нормална ствар“ да тако кажемо. Дуго се и навелико практикују ти преступи, а чак и одрасли (родитељи и наставници) не гледају на њих нарочито оштро. Фалсификовање документације и насиље према професорима јесу преступи који су више примерени одраслима него деци, што ће рећи да то још нису адолесцентске институције. Наравно, то не значи да резултати одобравања ових преступа нису такође забрињавајући. На основу анализе дистрибуције резултата по појединим ставкама, види се да више од 50% ученика оправдава и ове преступе у неким околностима. Рекло би се да су и они на путу да постану нормалне институције.

Постоје такође и развојне разлике у одобравању школских преступа. Развојна линија је за одобравање свих преступа прилично уједначена и показује да ученици 4. разреда ОШ најмање одобравају школске преступе, затим ученици 6. разреда. У седмом разреду почиње одобравање већине школских преступа, а овај тренд се наставља и у 8. разреду, затим у првом и другом разреду средње школе. У трећем разреду средње школе одобравање поново почиње да опада и тај тренд пада наставља се у 4. разреду средње школе и на факултету. Налаз да учени-

ци старијих разреда више одобравају школске преступе од ученика млађих разреда јесте очекиван с обзиром на нашу претпоставку да старији ученици слободније исказују своје мишљење, да је слабији утицај наставника и родитеља и да су дуже време изложени општеприхваћеном мишљењу које влада у нашим школама, према коме се неки преступи сматрају нормалним понашањем. Овакво објашњење, међутим, није довољно да обухвати и налаз да у трећем и четвртном разреду средње школе долази до опадања у одобравању преступа. То опадање може да буде или генерацијски резултат, или ствар сазревања (почетни период адолесценције познат је по бујању негативног става према нормама и вредностима одраслих), што није могуће одлучити на основу података којима располажемо. Тиме смо дошли до следећих важних питања. Откад постоји овакво вредновање школских преступа? Када је оно настало? На та питања, такође, сада не можемо да одговоримо, али можемо да кажемо нешто друго. Сада располажемо добрим инструментом којим убудуће можемо пратити евентуалне промене у односу ученика према школским преступима. Уколико већ нисмо у стању да уназад одредимо тренутак настанка и тачке промене, бићемо у стању да убудуће то учинимо.

Закључак

Као прилог овом истраживању вредело би регистровати и испитати учесталост школских преступа у свакодневном понашању ученика. Овим истраживањем испитали смо шта ученици мисле о појединим преступима и добили смо налаз да велики број ученика не сматра да су овакве појаве преступи, већ нормално допуштено или, чак, препоручено понашање. Ако овоме додамо и чињеницу да људе ништа не спречава да чине поступке које осуђују, права ситуација у нашим школама може изгледати и горе.

Коришћена литература

- Antonić, D., B. Babović, M. Begović, M. Vasović, S. Vuković, Z. Ivošević, D. Kavran, D. i B. Mijatović (2001): *Korupcija u Srbiji*. Beograd: Centar za liberalno-demokratske studije.
- Bunn, D.N., S.B. Caudill & D.M. Gropper (1992): Crime in the classroom: an economic analysis of undergraduate student cheating behavior, *Journal of Economic Education*, Vol. 27, 197-207.
- Knežević, G. (2003): *Koreni amoralnosti*. Beograd: Centar za primenjenu psihologiju, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Institut za psihologiju.
- Magnus, J.R., V.M. Polterovich, D.L. Danilov & AV. Savvateev (2002): Tolerance of cheating: an analysis across countries, *The Journal of Economic Education*, 33, 125-135.

- Mihajlović, S., M. Vasović, S. Gredelj, S. Bolčić, B. Kuzmanović & D. Antić (2000): *Korupcija i podmićivanje*. Beograd: Centar za proučavanje alternativa.
- Mirić, J. (1990). Moral, moralni razvoj i moralno vaspitanje, *Psihologija*, Vol. 23, Br. 3-4, 111-121.
- Mirić, J. (2001): *Razvoj moralnog mišljenja*. Beograd: Kalekom i Institut za psihologiju Filozofskog fakulteta.
- Mirić, J. (2008): Psychology of development of moral reasoning: problem-oriented overview of the field, *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja*, God. 40, Br. 2 (274-287). Beograd: Institut za pedagoška istraživanja.
- Pantić, D. (1990): *Vrednosne orijentacije mladih u Srbiji*. Beograd: Istraživačko-izdavački centar SSO.
- Peruničić, I. (2009): *Predmet merenja skala za davanje socijalno poželjnih odgovora*. Beograd: Filozofski fakultet (master rad).
- Peruničić, I. & G. Knežević (2007): What do lie-scales really measure? 9th European Conference on Psychological Assessment (9th ECPA) of the European Association of Psychological Assessment and the 2nd International Conference on Psychological Assessment (IC2) of the Psychological Society of Northern Greece, *Abstract Book* (p. 44).
- Smiljanić, M. (1977): Vrednost srednjoškolskih diploma i neki faktori (ne)uspeha njihovih dobitnika na studijama, *Psihologija*, Vol. 10, Br. 3-4, 59-86.
- The undergraduate student: academic code of honor* (2005). University of Notre Dame. Retrieved 20, January 2011 from the World Wide Web <http://www.nd.edu/hnr/code/docs/handbook.pdf>
- Turiel, E. (1983): *The development of social knowledge: morality and convention*. Cambridge: Cambridge University Press.

Примљено 01.06.2011; прихваћено за штампу 11.11.2011.

Ivana Peruničić and Jovan Mirić
 DISTRIBUTION OF IMMORALITY IN ATTITUDES
 OF STUDENTS TOWARDS SCHOOL MISBEHAVIOUR
Abstract

The aim of this study was to investigate the distribution of immorality in attitudes of students towards school misbehaviour (codes of behaviour at school) and whether the intensity of agreement with school misbehaviour is relative to student age. The research was conducted on the territory of Serbia and included 11 primary schools, 12 secondary schools and 2 faculties. The sample consisted of 1847 students (the gender was almost evenly distributed), who were administered the School Misbehaviour Scale. The scale showed a high reliability. We examined the following misbehaviours at school: attitudes towards exam cheating, truancy, answer whispering, falsifying school documents, rationalising violence towards teachers, bribery and corruption, school nepotism and general attitudes towards misbehaviour. The results showed that a great number of students agreed with school misbehaviour; exam cheating and answer whispering are the most common misbehaviours agreed with by students. Significant age differences in the agreement with school misbehaviour were established; the development line of approval of school misbehaviour is fairly equal for all types of school misbehaviour and shows that fourth grade students in primary

school least approve of school misbehaviour, followed by sixth grade students. Seventh grade figures as the period when agreement with almost all types of school misbehaviour starts to increase. This is an upward and continuous trend during the eighth grade, as well as in the first and second grade of secondary school. In the third grade, agreement with misbehaviour starts to decrease and this trend continues through the fourth grade of secondary school and at the faculty.

Key words: school misbehaviour, immorality, school age, scale of attitudes.

Ивана Перуничич и Јован Мирић
РАСПРОСТРАНЕННОСТЬ ИМОРАЛИ В ПОЗИЦИЯХ УЧАЩИХСЯ
И СТУДЕНТОВ ПО ОТНОШЕНИЮ К ШКОЛЬНЫМ ПРОСТУПКАМ

Резюме

Цель нашего исследования – рассмотреть распространенность иморали в позициях учащихся по отношению к школьным проступкам и уяснить, меняется ли интенсивность одобрительного отношения к школьным проступкам с возрастом. Исследование было проведено на территории Сербии, им были охвачены 11 восьмилетних школ, 12 средних школ и гимназий и два факультета, а общее число испытуемых составило 1847 человек (по полу учащихся корпус почти тождествен). Все испытуемые заполнили Шкалу школьных проступков, сконструированную для нужд исследования, которая показала удовлетворительную надежность. Исследователями были проанализированы мнения учащихся о списывании, о самовольном уходе с уроков, подсказывании, подделке школьных документов, рационализации насилия по отношению к преподавателям, о коррупции, школьном nepотизме, а также общая позиция по отношению к школьным проступкам. Результаты исследования показывают, что большое число испытуемых одобряет школьные проступки: больше всего одобряются списывание и подсказывание. Обнаружены и значительные возрастные различия в одобрении школьных проступков: линия развития одобрения всех проступков достаточно ровная, она показывает, что учащиеся четвертых классов меньше всего одобряют школьные проступки, влед за ними учащиеся шестых классов. В седьмом классе начинается рост одобрения большинства школьных проступков, данная тенденция продолжается и растет в восьмом классе, а потом и в первом и во втором классах средней школы. В третьем классе средней школы уровень одобрения снижается, и такая тенденция продолжается в четвертом классе и на протяжении факультетского обучения.

Ключевые слова: школьные проступки, имораль, школьный возраст, шкала мнений.